

JURNAL

PENTRĂ PESHÎNDELEA ȘTIINȚELOR ÎN NATURĂ ȘI EXACTE, ÎN TOATE CLASELE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pedagogic

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 30.

(Anul al doilea)

București

August 8, 1857.

Копиндереа. Броаска.— Іценъ поузларъ.

Broaska.

«Estremile se întîlnesc» este ună proverbă; acestea se întîlnesc și la noi acuma. În natură treacă amă vorbită de rețele reptililor, adică de șarpele Boa, de reptilălelelele mai puternică și de țestoș; acuma vorbită de reptilălelelele mai deșilă și menșizată, adică de broaska. Dară natura e mare și perfectă în toate șerile sale și interesantă pentru noi a fi ștădiată și cunoscută în toată șfera ei.

Broaska (Rana, grenouille) kopinde ună țenș de reptile, care toate aș lăbele d'întreșită mai lănci de kîș și kopilă care e golă (șer șolzi) akoperită kă ună lăsidă limișosă, n'ăș șreki. Kîndă naskă nă șeamțnă kă așela care

vorș fi mai pe șrntă; kăș broaștele ținere nămite Tetarde) aș ună kapă mare peste mășșeră, o koadă lăngă și nămai doșe nișioare de dîndrășit; întokmaș pe șrntă kîndă kreskă, kapilălorș se mikșrează, perđș koadă lăngă și deșparte de dîșantea kopilășii îi ease doșe nișioare năoae. Așeăș șkimșare se nămește metamorfoză nekompletă a broaștelorș.

Măle șneșe dînt'ășeș țenș de și șintă dîșepite în natșra lorș, kă toate așeșea aș o mare așemșnare între dîșșele, în kîș mășș natșralișii le aș konfondată șneșe kă aștele; ș. e. broaska kă broaska pioaș (Bufo, crapaud), kiarș țeleșerș Lineaus a kășșit în așeșe greșelă. Kă drentă kășităș se eșurimă

Lacépède, ачестѣ Beffon ал Repliliilor în moldăvă зрмъторѣ в папортълѣ ачеста.

„Este o mare nenorocire, zice *Lacépède* pentru broaște къ seamăнъ аша мълтѣ къ броаштеле ріоасе; аша este în лѣме о nenorocire, kîndѣ чине-ва seamăнъ къ о ființă în-nobilă (menpizată) ші într'adevăr, дакъ н'ар esista în лѣме броаште ріоасе, н'амѣ авеа noi oameni în kontra broaștelor. о аверсізне ші antipatie аша de mare кѣмѣ о авем акѣм, дін kontra negreșitѣ къ броаштеле ні s'ар пѣ-rea frămoase ші пълкѣте; noi oameni am privi în broaște нѣмăі animale folositoare ші de care н'а vemѣ сѣ ne tememѣ nimikѣ, чі ші кіарѣ ка ființa care se бѣкѣрѣ d'о formѣ пълкѣтѣ. Într'adevăr, ажѣтѣ *Lacépède*, знѣ animală care are forma аша de delicat, mișcările atîta de izdî, о pozițiune аша de grațioasă, de че сѣ нѣ не плакъ? Dar seara ла о zi frămoasă а веріі kîndѣ черълѣ е seninѣ, ші аерълѣ імѣл-sematѣ паркѣ к'знѣ parfămѣ de vieață, оаре нѣ не плаче kîntekăлѣ ачесторѣ animale kîlѣ de monotonomѣ сѣ fie, fiindѣ къ este знѣ kompletѣ nechesariѣ ла ачeastѣ череніе пълкѣтѣ? Апоі kîndѣ observămѣ mișile manoperile лорѣ, kîndѣ зрмътѣ къ okii noutri ла toate сѣрпіле ші жокѣрле лорѣ în mizokăлѣ бълдлорѣ, оаре нѣ simțimѣ о пълчере de ачeste жокѣрі ші de manifestățiune vieței, къ care ачeste mișii animale înviază șcenele naturii? Апоі ші кіарѣ колоріле лорѣ пълкѣте ші variate требе сѣ контрѣбѣ мълтѣ а не face aspectăлѣ броаштелорѣ пълкѣтѣ.»

Darѣ че folosѣ? Броаска seamăнъ шлѣтѣ къ броаска ріоасѣ ші aspectăлѣ броаштелорѣ, не adăche aminte ачела алѣ броаштелорѣ ріоасе, зрїте ші idoaze, ші ачeasta не inspirѣ о antipatie în kontra броаштелорѣ.

Броаштеле kîndѣ sîntѣ în repașse не жошѣ, цінѣ канълѣ în șesș. пічіоареле de d'îndъртѣ indoite formîndѣ знѣ знгіѣ de 45 grade къ корпăлѣ лорѣ, аѣ мѣшкїі growi ші foarte elasticї, de ачeа ачeste mișii animale sîntѣ în stare сѣ fact șăltărї (sărпї) foarte marї, сѣrпndѣ neste spațїrї mălѣ măi marї de kîtѣ corpăлѣ; iar măi къ seamă kîndѣ змълѣ сѣ skane de вр'знѣ перїколѣ; кеарѣ змълѣтăлѣ лорѣ ordinarѣ е компăс нѣмăі de șăltărї, insѣ măi mișii. Kîndѣ ле upinde

чине-ва prin пічіоареле de d'îndъртѣ, corpăлѣ лорѣ се îndoente къ о mare izmeal ші еле даѣ niște zărnїtărї аша de marї ші de penezi, în kîtѣ este sîntѣ чине-ва сѣ ле deа дрăмă.

Броаштеле 'notѣ зшорѣ дін казза пелеї че este întinsѣ între dețetеле пічіоарелорѣ лорѣ de d'îndъртѣ care îi serbѣ ка лопата vîslamilorѣ. Еле се цінѣ опї не făndăлѣ апей, опї не șăprăfața eї ші kîndѣ е timnăлѣ frămosѣ se apropie de-mălѣ ші tokmăi atăncї înчепѣ а kînta kîntekăлѣ лорѣ monotonѣ foarte кănoskăтѣ țălăлорѣ. Кеар antikăлѣ Arestophanu ле а нѣmitѣ Brekăkex-coax, coax (кѣчї аша kîntă). Nѣмăі dimineața ші seara vara, kîndѣ е timnăлѣ frămosѣ, броаштеле не даѣ концертăлѣ лорѣ măsikală. În sekălele mediane kîndѣ seignorїі пѣteaș сѣ fact къ serbi (церанї) лорѣ totѣ че аѣ profită, аѣ ordonatѣ къ нѣмăі seara ші dimineața церанїі сѣ лѣkrezѣ împrețірăлѣ парателорѣ лорѣ (măi toate ераѣ клădїte lîngă апѣ pentru șăzăpăncă) къ skopѣ къ prezenta oamenilorѣ ва gonї ne броаштеле дін mălѣ, ва țărbăra kîntekăлѣ лорѣ ші аша vorѣ skăna зpekїle seignorilorѣ ші ale dameilor лорѣ, de ostenitoarea азїре а ачesteї măzїche monotone.

Nѣмăі броаштеле maskăle kîntѣ, fiindѣ къ нѣмăі эле аѣ doze membrane șăbentibile de delatățїne, ла fie-care parte а rîkălї о membrane; ачeste membrane kîndѣ sîntѣ întinse skotѣ знѣ glasѣ întokmăi ка о тобѣ. Броаштеле kîndѣ vorѣ сѣ kînte, ле знѣлѣ penedѣ ші goneskă аерѣ înчетѣ, înчетѣ atăncї printr'о газрѣ mıkѣ че о аѣ ла бѣze; printr'ачestă mekanismѣ, easѣ nѣmităлѣ șănetѣ șăл kîntekă дін гѣра лорѣ. Darѣ kîndѣ броаска maskăлѣ este inspiratѣ de simțăлѣ amorăлї (сѣ нѣ різѣ zine-ва къ ші броаска шїе d'amorѣ) atăncї skoate знѣ șănetѣ partikăларѣ care este жалнїкѣ ші паркѣ trіstă.

Броаштеле трѣeskѣ de larve de insekte аkătiče, de vermї de пѣmїntă, de skočїi mișii ші de insekte perfectе; insѣ toate ачeste animale, броаштеле ле мѣnпкѣ viї, кѣчї опї-че animale moarte șăл care simăeazѣ d'а fi moarte, броаштеле ле lasѣ ла о parte ші нѣ ле мѣnпкѣ. Modăлѣ лорѣ кѣмѣ prîndѣ прada, este чел зрмъторѣ. Броаска се арăнкѣ не прada са lîpîndѣ de dînsa lîmbă са ші atăncї deskide гѣра într'alita în kîtѣ amîndoș бѣzele eї fact ѣн знгїѣ

drpentă. În acestă modă înrite broaska și moarpi și miși, nasepi șiși și alte animale mai mari de kită dînsa, mai kă seamă fiindă-kă gura loră e făkăstă astă-felă în kită poate să se întinză mătă; apoi și stomakulă broașteloră poate să koprinză o mătăime de mînkăpi.

Dară în klimele temperate ka și ale noastre, broaștele nămai vara trăeskă adekă mînkă (fiindă-kă la ele, trăiulă și mînkare, sintă totă zna). Dară kindă s'anponie iarna, nă mai mînkă și kindă neră se face mai tare. Broaștele să kofandă în gără adînci în pămîntă și pămîntă așolo adormite nînz la primăvara viitoare. Kățuimea broașteloră kare s'adănză atînci este kîte odată așă de mare în kită ele akoperă pămîntulă nînz la grosime d'ănză nișioră și atînci poate ține-va să le prinză în mîi. Kă kită timpulă devine mai reche, kă alită ele să lîneskă mai mătă zăele d'altelă; ačeste probe, ačesa če n'ă vrătă zăi să krează adekă kă și broaștele găseskă o adăpire kăldărei kindă să anponie mai mătă zna d'alta. Dară întokmai ka zăskă și alte animale ievernante (iarnatice, kare doarme iarna) se kăkă toamna grase și se skolă primăvara slabe, fiindă-kă dormindă, găsimea loră s'a tonită. Ză asemenea fenomenă observămă și la șoareče.

Broaștele, vara skimă adese-oră mai în toate zăntăminelă pelea loră; adekă nă adăvrata pelea či strata șănerioară lînișoasă kare akopere korpulă loră.

Ză fenomenă kăriosă s'a arătată la broaște, adekă kindă le ține ține-va kă silă gura deskisă kîte-va timpă; ele moră de nekățighe saă de lîșirea păsălrăi aeră. Ačesta să pare nekăzătă, însă este prea esăikabile prin modă păsălrăi broașteloră kare înrită aeră. prekătmă înrigimă noi apă, așă dară gura loră fiindă deskisă, nerămită kă nă sintă în stape să înrigă aeră și moră de nekățighe (asfiksie).

Broaștele sintă în stape a șăferi pînpri mari și konsiderabile, fără ka vîeada și esitînga loră să șăfere kîteșă de nășină de ačasta. Ba înkă s'a văzătă keară kă lea skosă i-nima (saă korpă) impresă kă stomakulă și mătăele și kîte-va timpă broaska pară n'a simțită nimikă de ačastă; iarna dăne asemenea kîșire broaștele pămîntă kiară mătă ore în plina sim-

pire. Ză asemenea fenomenă s'a văzătă kindă le skoate ține-va totă sîncelă din korpă. Korpulă (inima) loră să mîșkă keară kîteva zile dăne moartea loră kindă lă înțeașă ține-va kă zănză akă saă kă o sîrmă elektrikă.

Toate ačeste impresări și broaștele fiindă animale mesne de găsită, toate ačeste zăčemă, așă făkătă kă fizioloșită le așă impresăntă mai dinadinsă pentră esperimente mîișăfice nămite bivisekșionă (adekă țereea korpulă zănză animală fiindă viă). Astă-felă, mîișăcele fizice și mîișăga vîeșă noăștre keară, sintă dătoare broașteloră o mătăime de deskoperișă fearte kărioase.

Primăvara, îndată dăne če broaștele s'ă dăștentată de somnă loră iernatikă, înčenă să se okșne kă înzășirea loră. La broaște nătemă să zăčemă într'adăvră kă amorză krește și se face văzătă; kăči atînci krește la maskălășă ne nișoare de năinte ka zănză nekă, totă d'odată vărta loră se zănlă în korpulă maskălășă, țăindă se află atînci ka o nișă ală dară în korpulă femelă ka niște gărășă negre. Momentășă ferășă, ține la broaște mătă mai mătă de kită la alte animale mai șănerioare, kăči ele, notă kîte-va zile impresăte impresămindă kavalerășă ne dama sa. Dară ačestă kavaleră sintă și kaprișioșă! S'a făkătă esperimente și așă țiată keară kapășă maskălășă și elă totă n'a înčetă de impresășășă șale erotice.

Ačestă aktă impresăntă în vîeada broașteloră ține kîte odată keară 15 zile nekăntănită, ală dată nămai 4 saă 5; aste atîpă de timpă, dăkă e mai kăldă saă mai reche, și să terminează prin eșirea oăloră din korpulă femelă kare totă d'o dată se akopere kă zănză flăidă, ačesta este likorășă fekondășăneă din partea maskălășă. Tokmai kîte-va ore mai țăzișă, maskălășă se dăștrătează de femelă, și tokmai doză zile mai ne zărmă, nișoarele maskălășă kare în totă timpă amorzășă erașă dăăpene, devină moi.

Oăele saă ikrele broașteloră proaspete formeșă niște globășă mișă, negre ne d'o parte, ală ne de ală parte, năse în mîzlokășă zănză globășă lînișoșă ka nișă, și transparentă kare șăerve drpentă nășprimăntă pentră năș de broaște

каре ва еши, ачеастъ матеріе е њвелитъ њнпре доъ пеліде овале ла коажа њн каре е њвелитъ овлъ пасерілоръ. (Алтърата фігуръ репрезінтъ адънетспі де ікреле броаштелоръ).

Дъне кіте-ва зиле (дъне градълъ кълдърей атмосфереі) глобълъ челъ дін мизлокъ девине маі лъпгъледъ, пріименте о коадъ ши се фаче зпъ псіѡ де броаскъ псмітъ *Tetarde*, каре рпне њвелішвлъ оаелоръ ши дъне че а тріітъ кіте-ва зиле пе костълъ матеріей ліпчіоасе, њчепе елъ сѡ поате њн апъ.

Ачестъ псіѡ саѡ *Tetard*ъ презінтъ форма зпві корпъ овалъ, сфіршіндъ-се прінтр'о коадъ, ши авіндъ гъра са пе пепіѡ; каре њмпрецъ раре ілъ сіленте ка сѡ се пзіе пе спнаре кіндъ ва сѡ прінзъ ер'о прадъ пе сѡрафада апей, саѡ а гоні прін респіраре прісосвлъ аервлі че се афлъ њн корпвлъ сѡѡ. Дъне 15 зиле поате сѡ вазъ чіне-ва њченствлъ формтрей окіілоръ ши а пічіоарелоръ де д'њндърѡтъ ла ачестъ сіпнзъ њнсфледітъ; іаръ дъне кіте-ва тіпнъ, челе де д'њндърѡтъ с'аѡ форматъ ши челе де найте њченъ а се форма. Даръ дъне доъ саѡ треі лъні, *tetarde* ѡаѡ скімбатъ њн броаште перфекте, адекъ пелеа лоръ крапъ пе спнаре де каре еасъ ѡи анімалъ кѡ тотълъ алъ фелъ флктъ де кітъ ачела каре а тріітъ піпъ акѡмъ, њсѡ каре пѡстрезъ њнкъ пентрѡ кіте-ва тіпнъ коада са каре девине дін зі њн зі маі скъртъ, пе зрмъ сѡ перде кѡ тотълъ.

*Tetarde*ле трѡескѡ де анімале мікроскопиче прекѡмъ ши де матеріей вегетале мѡкоасе каре тоате се гѡсескѡ њнтр'о абондінцъ маре њн апеле знде трѡескѡ; кѡчй броаштеле прін њнстінкѡ депзпъ оаеле лоръ пѡмаі њн ніште апе борате њн ачесте матеріей вегетале; *tetarde*ле ресфлъ кѡ бранші њнтокмаі ка пештіі, кіндъ крескѡ пердѡ ачесте бранші ши рѡсфлъ пе зрмъ кѡ пѡмні.

Броаштеле сінтъ гоніте д'о мѡлгіме д'анімале; адекъ де патрѡ-педѡ, де пасере, рептіле ши кеаръ пештіі. Міі ши міі де *tetarde* торъ прімѡвара кіндъ ачеле статте њн каре крескѡ, се зсѡѡ піпъ кіндъ *tetarde*ле пѡ с'а скімбатъ њнкъ њн броаште перфекте. њн зпеле дінзте але Маре-Брітаніей њнтресінгезъ корпспі *tetarde*лоръ пентрѡ њнгрѡшеаре кімшілоръ д'арѡтре. Даръ кѡ тоате ачесте гоніпі ши дес-трѡкціоні кѡрора сінтъ сѡпѡсе броаштеле ши *tetarde*ле лоръ, ачесте анімале тотъ се афлъ њнтр'о

тоарте маре абондінцъ пе пѡмнітъ, ачѡста про-віне сіндъ кѡ фіе-каре броаскѡ фемелъ пѡне пе аѡ піпъ ла 600 оае; апоі о броаскѡ поате сѡ трѡескѡ мѡлгі ані дакъ аре ферічіреа а скѡпа дін мїна њнамічлоръ еі, аша даръ пѡс де мі-раре кѡ броаштеле се 'мѡлгескѡ њнтр'атіла пе пѡмнітъ.

њсѡ есте кѡріосъ а ведеа кѡ кеаръ ачестъ анімалъ девілъ, а пріимітъ оарені-каре арме дін мїна натспей спре а се апѡра. Аста есте зпъ лѡвідъ арѡѡторъ каре броаска ілъ арѡнкъ дін шезѡствлъ еі песте њнамікѡ кіндъ о атакъ.

Сінтъ пѡлгіні соарте чівілізате каре мѡ-пінкѡ броаште кѡ о маре постъ. S. e. њн Фран-чіа ши Італіа; њн Англіа оамені пѡ мѡпінкѡ броа-ште. њн дѡрпме знде сінтъ мінкате, маі кѡ сеамѡ прімѡвара формезъ зп артіколъ маре де кон-сѡмаціоне. Сінтъ њн Франчіа ши Італіа ресер-воріе де апѡ знде њнграмѡ броаштеле пентрѡ мінкаре. њн Франчіа оамені мѡпінкѡ пѡмаі пічіоареле де д'њндърѡтъ але броаштелоръ даръ њн Германіа мѡпінкѡ шателе.

Сѡпа де броаште фігѡра одаѡ њн медіцінѡ ка зпѡ аліментѡ соарте нѡстрівѡ ши салѡтаръ пентрѡ оамені славі ши остікомі. Ікреле лоръ с'аѡ њнтресінгѡтъ пе дін афаръ ка о катѡластѡ де врінкѡ ши ла але фелспі де њнфламационі але пелеі.

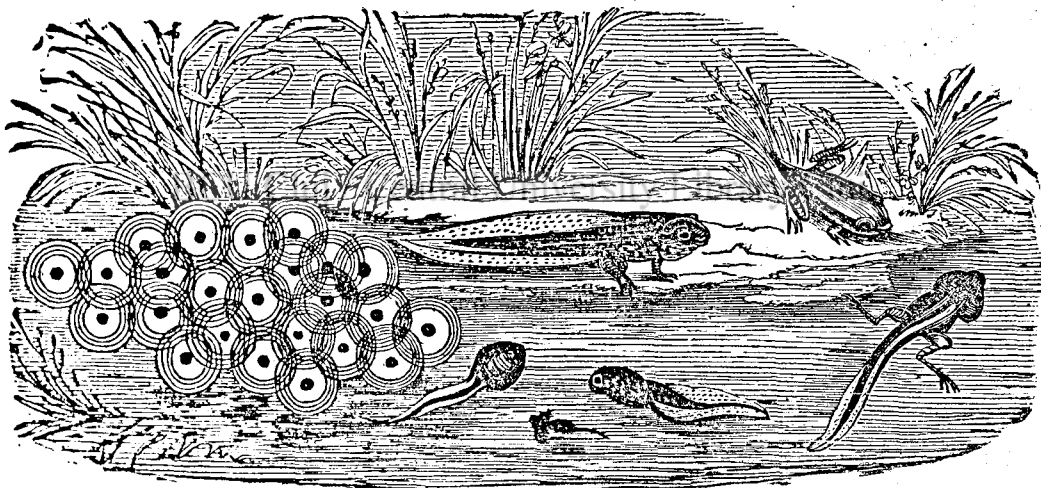
Сінтъ о мѡлгіме де снеге де броаште њн дісеріте дѡрп ши кеаръ њн клімеле пѡасіре авемъ броаска перде каре се діне пе арборі (*Hydra viridis*), броаска де влді (*rana esculenta*) каре сѡ мѡпінкѡ ши броаска оакешъ (*rana temperaria*, Linne).

Еатъ кѡ ши њн вісада зпві анімалъ мепрі-затъ ка броаска, пѡлемъ сѡ њвѡдѡмъ мѡлѡ, ва њнкъ пѡлемъ сѡ зічѡмъ кѡ пічлоръ зпѡі броаште њн мїна зпѡі вѡкѡтѡресе њн Італіа ера казѡа дес-коперіей електрічїтѡдѡі моторіче адекъ ачестей патѡре імѡсе а фізічей каре а продѡсѡ піпъ акѡмъ о мѡлгіме де дескоперіі дін челе маі ад-мірабіле, њнтре ателе ши телеграфѡлѡ електрїкѡ, каре е глоріеа дескоперіілоръ модерне. Апоі чіне штіе кіте пѡзѡпероасе ши адмірабіле дес-коперіі ва продѡче віиторѡлѡ, каре тоате боръ рекѡноаште дренѡ казѡа прімітївѡ пічлорѡ броа-штеі препаратъ ла аѡлѡ 1801 де кѡтре вѡкѡтѡ-рѡса вѡстѡвлѡ Фїзікѡ галѡні њн Італіа. Еатъ історіеа ачестей інтѡесанте дескоперіі.

În anul 1800 a trăit în Italia un vestit profesor de fizik nume *Galvani*. Într-o zi ia găsit servanta, broaște la masă: apoi dăne che-le-a omorât și le-a jupuit, din întâmplare pândind în vâzduț pe o masă, a rămas încremenit vâzduț de odată încreșter broaștele a se mișca cu picioarele fâcând felurimi de tremurări. A fost porocul întâmplării că servanta îndată s'a dăd la *Galvani* și ia spus aceste întâmplare extraordinare; apoi Galvani a vădit de seamă că în mințile acesta s'a descoperit în odată pe masă, dar departe de broaște, o mașină electrică. Galvani întâmplă dăte m'a închinat la mașina electrică poate a fost kasa acestui fenomen psoț, dar pe zrm fâcând mai mult esperiment, s'a încredințat că kind a trăit kășălă unei broaște și pe zrm jupuit-o a psoț o vâkă de aramă asigură zăia

din mășkii broaștei, și tot de odată vâzduț o vâkă de metală kare se kiamtă zmkă, asigură zăia din nerbele (nerve) ei și împresindtă kă-păștele acestor doț vâkă de metală, a încreșter broașka a tremura și a se mișca.— Galvani atșnă m'a închinat k'a descoperit misterul vieții animalelor. Dar fizikălă *Volta* (tot în Italia) ia arătat că acest fenomen extraordinar este kasa unei electricități neknoșkate pntă atșnă, adică de electricitate emiț din frekarea a doț metale la zăș pșkă, având în mizlokă zăș korpă zmedă. El a dată acestei electricități psoț, numire de *electricitate maspikă* (mișkătoare) dar în onoarea celui d'întă descoperitor, fizikii o numeskă *Galvanismă*.—

Eată kășălă providența a fâkăș kă zbele finge mișkă kă broaște devine kaze de lăkrări șari și imense.

Broaște, iprele (oale) și tetardele (păi) lor.

Ициена популярь.

Lecciones IX. (спаре)

Despre diferitele infirmități care aș infirmități asigură sănătății și formării caracterelor par-ticulari ale oamenilor.

Temperatura, clima și pământ.

Temperamentul (firea) zăși poplă este pșlătatălă finală ală efektelor klimei, a pământului, a moștenirii și a mălor ale împredășării în care se află acest poplă.

Medicii antiți aș vorbit de patru temperamente, adică d'zn temperamentă *simțerosă* d'zn temperamentă *холерикă*, d'znă temperamentă *флегматикă* și d'zn temperamentă *меланколикă*. Caracterile distinctivе ale acestor temperamente în privința fizikă saș morale, le aș esprimat în modlă zrmțor.

Oamenii kă temperamentă *sanguinikă saș simțerosă* aș pșră blondă (bălană), la țăz și nă

foarte albi, și poimi sîntă d'o natzră foarte impresi-
onabilă, kăci fie-kare lăkră face asăpra loră o
mare impresie, însă neste păđină ačeastă impresie
este steapsă kă totă; imaginaținea loră este
neînchetată okzpată kă imagini variabile, dară
toate sîntă trektăoare; sîntă sinceră, totă-d'asna
veselă, vărindă lămea și viața kă coloră de
poze; învađă lesne dară și ră lesne; fakă
prietenșră lesne dară și lesne ră prietenii
loră vekă ștblindă dăpă alții noș; sîntă kapabi-
lă de aktele țelă maă șvălime de eroismă,
însă eroismă ačesta nă trebze ș ție mătă,
altminterelă li se șraute; kăci ačeste ființe
versatile moră dakă n'ă în fiemă-kare moment
șn objektă noș și interesantă kare șră okzpe;
de ačea rară aș păđare kă ș isprăveaskă
lăkrășile țe a înčență, prin șrmare înčență
mătă și isprăveskă păđine; sîntă oamenă vni
dar iză, nekăjiciomă eară nă pășvănțoră; păt-
imă de ofikă și de skrofă (răci) sîntă foarte
ovăcnite la ačestă oamenă.

Oamenă kă *temperamentă șolerikă* aș pășră
negră saă oakeșă kastaniă; pelă loră e kite
odată foarte fină și transparentă, însă rară se
întimplă ș fie ama de albă kă la oamenă sin-
peromă. Dară șomeađa din obrază este șn lă-
kră inkă maă rară. Șoleră, sîntă și ei impresio-
nabilă și impresiunele țină mătă la dină și
nă le ră kăpindă; nă învađă lesne, dară kindă
aș învăđată țevamă aș aproșndată odată objek-
tă ră învăđțră, atăci nă la ră niă odată; în-
țelățineă loră e maă foarte de kăță imagina-
ținea, nă prea sîntă mătășmăđă de viața loră,
kăci sîntă foarte avăciomă; nă se nekăjeskă ama
lesne, dară kindă se nekăjeskă, nekăză ține
mătă la dină kăci sîntă pășvănțoră; nă sîntă
d'șn karakter sinceră și deskă; nă fakă prie-
teșră lesne kă toată lămea, însă păđină amăci
kareă aș, îi izbeskă mătă și totă-d'asna; nă în-
čență mătă lăkrășă, dară ačea țe aș înčență
n'o lasă nă n'a isprăvito, nă sîntă kapabilă de
akte eroice, brilante, dară sîntă foarte păđă-
toră în neporășire. Sîntă șpășă boaleloră in-
flamației, șolereă și tifășră.

Temperamentă melankolikă. De și me-
lankolieă rară se desvoaltă la ră țințră
și maă mătă la omă în vīpșă înaintă, însă
kăpă din țințreă țea maă frațetă se află

semnele înčențăoare ale ačestă temperamentă,
kare se va desvoaltă tokmaă ne șrmă. Oame-
năloră de ačestă temperamentă, le pătă sin-
gărtătea, sîntă d'o simțire adăkă, kapabilă a
se întpista de opă-țe întimplare nepășkă; ne
kindă simțepoșră vede lămea kă învălită în
coloră de poze, melankolikă o vede învălită
în negră; ačestă oamenă aș păș negră, koloa-
rea pelă oakeșă vărindă țeva în galbenă, okă
negră, korășă loră rară este grasă. Oamenă a-
čestă nă sîntă întokmaă pășvănțoră, dară sîntă
misantromă, șrășă totă țenă omeneskă impres-
nă kă keară persoana loră însă. Sîntă kapabi-
lă a komite șn șvăđă țră vr'o kășă indes-
țățăoare, nămaă fiindă kă li s'a șrăță viața.
Sîntă șpășă maă kă șeamă la pată emoroi-
deloră (țrină) la țelășimă de indigestăni, de
konțestăni kătre organă vără, maă kă șeamă
fiindă kă maă totă-d'asna oamenă melan-
kolikă netrekă o viață sedentă, șăđă în kă-
șă țkindă păđine mișkă kă koră.

Temperamentă șlermatikă. Ačestă oa-
menă sîntă grașă și gromă, aș o înțelăține
foarte mărănită, o simțire foarte obțră, sîntă
d'o șire egoistă, nă se răndeskă de kăță amă
mătășmă țreșănele loră fizice și animale.
Sîntă oamenă ței maă ferăciă, dakă este eptăță
a nămi ferăcișire, o ștare de nesimțire și de șă-
niditate; pelă loră e albă însă țră esupe-
sișne și prin șrmare insinidă și nepășkă kă
opă-țe lăkră șănidă; moartă loră este, în țe-
neră, de anopleksie, saă kă se toneskă în
gășimeă loră. Kă toate ačesteă, rară se gășesk
temperamente vīno distinkte, maă kă șeamă tem-
peramentă melankolikă kindă este desvoaltă,
înțetează a fi o ștare normală și devino o
patimă adekă o zmintăre.

Klima, ștaținea ană și etatea (vīpșă)
aș o înțăință foarte mare asăpra temperamen-
tă. Ama s. e. în klimăle kăđășoase, și în
klimăle moderate vara, oamenă țineră pretștin-
dineă aș în temperamentă loră o predomi-
nanță șanținiko-șolerikă, ne kindă în klimăle
pečă iarna, oamenă țăpăni aș în temperamentă
loră oare-kare predominantă melankolikă saă
șlermatikă. Dakă ține-va voește ș fakă o
komparaține, între temperamentele și vīpșă
omă, va ță kă șintemă șlermatikă kindă sin-

temă kopii, sinceromî kindă sintemă tineri, холеричі kindă sintemă oamenі fьkьdii, ші devenim melancolичі in bьtrinece; apoi la o birstь foarte inaintatь, iar din noă devenim fьrmatичі, kьчi bьtrinecea foarte inaintatь este a dьoa kopilьrіz

Цьриле кь климе moderate, fакь oamenі кь temperamentе moderate; znde klima este estremь аколо ші oamenі sінтэ estremі. О царь каре аре знэ пьmintэ ordinarіz ші о климтэ аспрь, prodьche oamenі аспрi ші крзэi, intreprinzьtorі ші гата ла опі-че лэнтэ, кьчi еi се аfь totă-d'азна in лэнтэ кь natьpa не каре о бирьeskь, ші аша лэпта s'a fьkьtэ nentрэ dinшii о петречере. О кьлдэрь foarte mare прекьмь знэ firьz foarte mare, слэбеште мьлтэ не oamenі. О кьлдэрь сеакь неконтенітэ, esьciteазь (anpinde) sінцеле ла incьпэtэ, apoi dьпэ ачестэ esьcitate, vine о реакцие znde omьлэ este foarte слэбитэ ші паре кь е паралиsatэ in toate мишкьриле sale.

Аша дарэ in зрма ачестей релациэне foarte inlinsь intro klima локьлэi, intre firea sa natьралэ ші intre характерьлэ oamenіlorь sьi, о царь алэ кьриа пьmintэ е родitorь, а кьриа климтэ е дьлче ші фьрэ estreme вьтэптэoare, ва prodьche oamenі блнзи, капабилі а приими оаре каре impresіoni морале ші чивіlisatrice de kitэ алдi поплэ каре ii inkонцiоарь, дарэ нэ ворэ fi oamenі de pьсвэлэ, ничi ворэ абеа характере орициале. Географіа знеi цьри este екозлэ fidelэ а историчі sale политиче ші морале. поплэi de мьнцi ворэ fi totă-d'азна поплэi орициалі neindependenцi пінэ ла слэбьтiчире, ворэ пьстра мьлтэ тимпэ либерtatea ші характерьлэ лорэ националэ, дарэ ворэ fi izолацi de тоатэ лэмеа, prin зрmare ворэ indьртничи in toate ramьpіle manifestацинеi факьлтэцелорэ интеллектуале ші морале але нациэnelорэ чивіlisate; de ачееа ворэ рьмiнеа totă-d'азна сьрачi, нештiндэ de лэксэ ничi de комфортэлэ вiдеэi. Din контра, поплэi каре шедэ in кiмни шедэ, ворэ fi прииторі d'a deveni нациэни чивіlisate, кьчi врiндэ, неврiндэ ворэ veni in контактэ кь поплэi каре ii inkонцiоарь, prin зрmare ворэ intra in рiзлэ кьргьторэ, каре kondьche totэ цензлэ зманэ пь каеа неiтоарэ кьтре desволтареа чивіlisацией, indьстрей ші артелорэ, prin зрmare кьтре богьдiе,

лэксэ ші пьлчериле вiдеэi, insь totă dintр'ачеа-стэ казэ, ачешi поплэi нэ ворэ fi in stare а пьстра мьлтэ тимпэ либерtatea ші indenенца лорэ националэ, кьчi опі кь вор fi бирьидi опі бирьиторі, дарэ ничi оdatэ izолацi in нестралитатеа лорэ.

Операцiэниле пачифиче интернационалэ, (навигациэнеа, воіацiэри ші комерць) прекьмэ ші челе остиле (песвэлэ, invасiэниле ші миграциэниле поплэlorэ) аь контривьитэ мьлтэ а стинце зрмеле орициале алэ диферителорэ характере национале; дарэ не де алэ парте, пьзгьлэ ші toate ramьpіle каре се raporteазь ла агрiкьлтэрэ, ла imьвэптэцiреа пьmintэлэi fьkindэлэ маi komодэ ші маi оснитабилэ nentрэ лэкьиторі sьi змані, аь контривьитэ мьлтэ d'a skimба ші климеле пьmintэлэi, prin зрmare ші характериле нациэnilорэ. Ашэ пьтеа чiта аичi о мьлциме de esемпле афирмативе ла идеиле ачестеа, intr'алэ локэ vomэ абеа поате okazіэне а ворэi маi мьлтэ despre ачееа, insь ть воiэ тьрпни а помені ньмаi пьцине esемпле. Че а fostэ Германия in тимпэлэ лэi Тацитэ? О пьдэре imенсэ, не осни-лаиерэ аьiндэ о климтэ de sitиривь ші лэкьитэ de оарде d'асемени енергичi, дарэ крзэi ші барбарі, eatэ че а devenitэ фьрмоаса Германия акьмэ кь милиоанеле sale de локьиторі ашезацi in ораше пькьсте ші вькьрiндэ-se d'о климтэ дьлче. Stipицеа пьдэрилорэ imенсе, агрiкьлтэра ші ашезареа oamenіlorэ активі in ачеестэ парте а пьmintэлэi, а skimбатэ natьpa климеi d'аколо ші in зрма ачестей ші natьpa локьиторилорэ d'аколо; асемenea esемплэ vedemэ ші in Italia. Kindэ Roma а fostэ domnitoареа лэмеi ші о капиталэ d'о жьмьтате milionэ de локьиторі, inkонцiратэ de плантациэни пькьсте ші кiмни кьлтivate, клима еi а fostэ сьпэтоасэ; дарэ de kindэ а devenitэ знэ чимитрэ imенсэ znde s'a ingронетэ тоатэ чивіlisациэнеа антикэ, ші klima Romei s'a strikatэ, знэ аерэ рьэ (aria Catetiva) face ачестэ орашэ (маi кь seamэ vara) foarte амерингатэ de фелэrimі de патимі, apoi desолациэнеа ші inтpистареа каре domнеште не кiмни imпрециэрлэ Romei devenite steаруэ фьрэ арборі, фьрэ sінтині ші desепте, s'a комьникатэ ші аерьлэi, паркэ аерьл ші toate elementеле шедэ аколо пiнгiндэ пь mormintэлэ лэмеi античе, не лэiндэ in seamэ de nimикэ (не акьтали) descendentе deградаци

și de vîlî care se plîmbe în pre mormintele e-roilor antici. Într'adevăr omul și pîmintul, individul și universul sînt tot d'asna în relațiunii înlimă, reciproc și unul cu altul.— Într'adevăr influențele fizice și morale sînt solidare, și a dar și istoria penelăi zmar și areale cu călăra în naintarea sa a zmată drămele Soarelui, adek a mers de la orientă către occidentă. Iată cu kiară lămina fizică și morală se seamăle kear și cu modăle nainterei loră asăpra pîmintului.

Diferența klimeloră asăpra diferitelor natime. Este ună lăkră foarte knoskăle tătloră mediciloră. Cu ună omă din Anglita, Germania și alte asemenea țări nordice, fiind și sursă la natima penelăi (oflică) răsente de mlate ori în Nița, Venetia și alte locuri în dăleca Italia, vindekare și o viață lungă; din kontra ună omă sursăle mepindă din nămitale țări în Italia, este sursă a sckomba la nime friguri rele și tifose care domneskă kite odată acolo în timbul verei, și vindekarea natărală a acestoră friguri sîntă menci Alni din Elvedia. Kopii cu țese mărteaskă rbele și nevindekabile, și rbeskă vindekare kindă skimbă lozînda loră kontinentală într'o lokzîncă maritimă adekă ne o insulă să și pe țărmurile țarei; din kontra oamenii atakați de skorvătă, trebe se țeg de klima maritimă și se așează la ună lokă kontinentală departe de mare.— Ast-felă, provedînda divînă în dreapta sa imparțialitate, a împăruță dăruire ei, cu toate imperfecțiunile loră inerente, neste toate lokurile pîmintului.

Influența timpului și a stațiunii. Influența timpului și a stațiunii (saison) anului denindă de influențele klimatice despre care amă vorbită mai sursă; insă sîntă mai d'o natăre partikulară și mai mărșinită; kăci doze orășe care amîndoz se află într'o țară și într'o klimă, poate se fie sursăle la o mare diferință în prîvînda zăloră ploioase, kăldăroase și frigăroase care domneskă acolo în diferitele timpuri și stațiuni anuale. Cîne poate țegădi cu kear la noi în Romania nu este o mare diferință în prîvînda acesteia în România mare și cea mică de și amîndoe sîntă țările unei țări?— De aceea cu drentă kăvîntă zicea kear

Încerate, cu daktă voimă cu stădiem influențele timpului și a stațiuniloră ună lokă, trebe se le stădiem kear în lokulă acesta. Insă neavîndă nîntă akămă în prîvînda acesteia pesătate statistice din toate țările Europei, de aceea vomă pune aici pesătatele cele mai importante și cele mai domnitoare care se rapoartă la aceste kestii. Așa dară s'a dovedită kă:

I. Prîmăvara mortalitatea între oamenii este în maksimum (cea mai mare) pe kindă vara), kindă ne vr'o epidemie) este în minimum (cea mai mică).

II. O presăne aerului prea mare este mai vătămătoare sursăle și mai perikuloasă pentru viață, de aceea ună aeră șkată este mai vătămătoră de kîntă ună aeră șmedă și o zi ploioasă este nepăkăle dară mai sursăle de kîntă o zi seakă.

III. La ună aeră șmedă și frigșoră (s. e. kindă nințe) mortalitatea e mică, pe kindă la ună aeră șkată și frigă (s. e. la ună țeră tare și șkată) mortalitatea este foarte mare.

IV. Kindă într'ună ană vara e foarte kăldăroasă și eară foarte frigșoră, atăci mortalitatea e foarte mare.

V. De la doză-zeci de ani în sursă, viața omului este mlată mai sursă mortalitatei iară de kîntă vara. Cu kîntă omulă îmățrinește mai mlată, cu atăta iară devino celă mai mare inamică ală sursă.

VI. Iară moră oamenii de inflamațiuni (flogosis), vara de natimile rasștrice și bilioase; prîmăvara seakă moră oamenii care sîntă atakați de nentă, apoi toamna natima domnitoare e tifășă (lingoare).

VII. Prîmăvara este inemikăle vătămătoră mai cu seamă la seksulă femceskă. Babele trebe se teamă mlată de Fevruarie și de Martie.

Influențele oreloră zilei.

Statisticii s'aș okșată și a konstatată care din orele zilei și ale nopței sîntă mai favorabile și mai nefavorabile pentru viața, și care inflăle mai mlată asăpra nășterei și asăpra morții omeniloră, și iată ce aș țesită.

I. De la 9 seara nîntă la 6 dimineața naskă cea mai mare parte de oamenii, din kontra de la 6 dimineața nîntă la 9 seara naskă cea mai mică parte dintărșii.

II. Cea mai mare parte a omeniloră moră de la miezle nopții nîntă la amiază, cea mai mică parte moră seara înainte miezului nopții.